

سامانه‌های مباحثه غیر حضوری

زهرا غلامی پور *

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

اشاره

انسان از ابتدای خلقت خود، پیوسته در صدد آموزش و یادگیری است. در اسلام نیز بر تعلیم و تربیت تأکید ویژه‌ای شده است. آموزش ماندگار و کارآمد، مستلزم رعایت اصول و آداب خاصی است که باید مورد توجه قرار گیرد. مباحثه و گفت‌وگوی علمی، یکی از اصول مسلم و تأثیرگذار در یادگیری و ماندگاری مطالب علمی است که از گذشته، در مراکز علمی دینی و حوزه‌های علمیه انجام می‌شده است. با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و فراهم شدن زمینه به‌کارگیری فناوری‌های نوین در مراحل مختلف امر تعلیم و تربیت، بسترهای جدیدی برای آموزش و تبادل‌های علمی فراهم شده است. با شیوع ویروس کوید ۱۹، آموزش مجازی و مباحثه‌های آنلاین، رواج بیشتری پیدا کرده است. در این نوشتار، پس از اشاره به اهمیت، اصول و بایسته‌های مباحثه، برخی از بسترهای مجازی برای انجام مباحثه و گفت‌وگوهای غیرحضوری نیز معرفی شده است.

کلیدواژگان: مباحثه مجازی، ویدئو کنفرانس، مباحثه برخط، آموزش غیر حضوری.

* کارشناس ارشد تعلیم و تربیت.

سخن نخست

انسان از ابتدای خلقت خود، همیشه در پی کشف راز و رمز اطراف خود و انتقال مفاهیم و اطلاعات و بیان دیدگاه‌ها و نظرات خود بوده است. این مسئله، نشان از همراهی انسان با تعلیم و تربیت از آغاز آفرینش خود دارد.

تأکید بر کسب علم و دانش، در همه ادیان الهی مورد توجه بوده است و البته هیچ‌یک به اندازه دین مبین اسلام، پیروان خود را به آموختن علوم گوناگون و ترویج آن تشویق نکرده است. در قرآن کریم، واژه «علم» و مشتقات آن، بیش از هشتصد بار آمده است و ده‌ها آیه در بیان اهمیت علم، جایگاه، شرایط و مسائل علم و آموزش و نیز مذمت جهل و آثار آن بیان شده است. علم‌آموزی و دانش‌اندوزی، تنها راه رسیدن به سعادت دنیا و آخرت است؛ چراکه عبادات، معاملات، زندگی زناشویی، امور روزمره و... همگی نیازمند به علم هستند.

آموزش و یادگیری، در هر موضوعی که باشد، نیازمند اجرا بر اساس روش و شیوه‌های صحیح است. رعایت اصول و مبانی آموزش از سوی معلم و فراگیران، می‌تواند به آثاری ماندگار و نتایجی سودمند منتهی شود. یکی از ارکان و اصول آموزش و یادگیری ماندگار و اثربخش، گفت‌وگوهای چندنفره پیرامون مباحث هر موضوع آموزشی است که معمولاً بعد از هر جلسه درسی شکل می‌گیرد.

تاریخچه مباحثه

سنت دیرپای مباحثه، از جمله گفت‌وگوهای آموزشی است که از ویژگی‌های بسیار برجسته در نظام آموزشی ایرانی است و سال‌ها در مکتب‌خانه‌ها، حوزه‌های علمیه، نظامیه‌ها و حتی مدرسه‌ها رونق داشته است. در این روش، فراگیران پس از آنکه درس را از استاد خود آموخته‌اند و بعد از مطالعه و تأمل بر روی آن، با ارائه خوانش خود از متن درس داده‌شده به هم‌مباحثه‌ای خود، به نقد و بررسی آن محتوای آموزشی پرداخته، در نتیجه، فهم بهتر و عمیق‌تری از مطالب کلاس برای هر دوی آنها حاصل می‌گردد.

با تغییر سنت آموزشی در ایران و رواج مدارس به سبک مدرن در دوران پهلوی اول، این سنت آموزشی، به‌طور کلی، از نظام آموزش و پرورش ایرانی حذف شد. این در حالی است که در برخی مراکز آموزشی غربی، مباحثه مورد توجه قرار گرفته شده و کلاس‌های درس با محوریت گفت‌وگو و مباحثه شکل می‌گیرد؛ به‌طوری‌که جیمز دیلون (James T. Dillon) کتابی با عنوان «کاربرد مباحثه در کلاس‌های درس» نوشته است. (۱)

اما امروزه سنت مباحثه، یکی از ارکان آموزش و تعلیم و تربیت در حوزه‌های علمیه به شمار می‌رود و طلاب حوزه‌های علمیه، در سطوح مختلف آموزشی به آن پایبند بوده و آن را اجرا می‌کنند. اصطلاح «بحث طلبگی»، مفهومی جاافتاده، پذیرفته‌شده و مصطلح در میان حوزویان است؛ زیرا مباحثه، ریشه تاریخی عمیق در کلیت نظام، روش و تفکر آموزش در حوزه‌های علوم دینی دارد.

مفهوم مباحثه

«مباحثه»، از ریشه «بحث» به معنای جست‌وجو نمودن، تعامل اشخاص و افکاری است که به دنبال یافتن حقیقت هستند. مباحثه در لغت، به معنای بحث و گفت‌وگو بر سر موضوعی یا مسئله‌ای، به‌خصوص در مسائل علمی و نظری است. (۲)

مباحثه، صورتی خاص از همکاری گروهی است که طی آن، اعضا با هم از مسئله‌ای مشترک پرسش

می‌کنند، دیدگاه‌های مختلف را برای رسیدن به پاسخ بررسی می‌نمایند، سطح درک یا شناخت افراد شرکت‌کننده را بالا می‌برند و به نقد و داوری، تصمیم و تحلیل موضوع مورد مباحثه می‌پردازند.

اهمیت مباحثه

سنت مباحثه، جزو بی‌بدیل‌ترین سنت‌ها، به‌ویژه در حوزه‌های علمیه بوده و هست و از اهمیت فراوانی برخوردار است؛ به‌طوری‌که برخی از علما، یک ساعت مباحثه را معادل تکرار یک ماه درس می‌دانند. در الگوی مباحثه هر روز بعد از پایان ساعات درسی، طلاب و جویندگان دانش - از طلبه‌های مبتدی تا اساتیدی که در درس خارج بزرگان حوزه شرکت می‌کنند - در جمع‌های معمولاً دو یا سه نفره، به گفت‌وگو پیرامون موضوعات تدریس شده در آن روز می‌پردازند.

مباحثه، خود گونه‌ای از تمرین استادی است. استاد، کسی است که وقتی می‌خواهد مطلبی را بیان کند، بر آن مسلط است و این گونه نیست که فقط آن را فهمیده باشد؛ بلکه باید به قدر کافی بر آن مسلط باشد. مباحثه، انسان را بر مطالب درسی مسلط و قوی‌تر می‌کند و او را در تأمل در مطالب و بیان کردن آنها و نیز تعلیم دادن آموزه‌ها، شجاع و گستاخ می‌کند.

مقام معظم رهبری در این باره بیان زیبایی دارند:

«وقتی استاد درس می‌گوید، آدم کتاب را که نگاه می‌کند، خیال می‌کند مطلب را فهمیده است؛ اما وقتی می‌خواهد به زبان بیاورد، می‌بیند لنگ لنگ است. مباحثه، شما را به لنگی‌تان آشنا می‌کند و شجاعت و گستاخی تعلیم دادن می‌دهد؛ چون هم‌مباحثه‌تان، امروز شاگرد شماست و فردا هم شما شاگرد اوید و قشنگ گوش می‌دهید، تا او برای شما خوب بیان کند.» (۳)

فواید مباحثه

مباحثه، فواید بسیاری در آموختن محتواهای آموزشی دارد. برخی از مهم‌ترین فواید آن، عبارت‌اند از: تثبیت مطالب در ذهن، شناخت اشکال‌های درسی و رفع آن، بروز استعدادها و شکل‌گیری گرایش‌ها، تقویت قوه بیان و ایجاد روحیه پژوهش و تحقیق، منظم شدن، مقید شدن افراد به مطالعه درس، پرورش توانمندی اظهار نظر و نقادی کردن و بارور شدن اعتماد به نفس علمی، زمینه پرورش قدرت اجتهاد،

مباحثه و گفت‌وگوی علمی، یکی از اصول مسلم و تأثیرگذار در یادگیری و ماندگاری مطالب علمی است که از گذشته، در مراکز علمی دینی و حوزه‌های علمیه انجام می‌شده است. با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و فراهم شدن زمینه به‌کارگیری فناوری‌های نوین در مراحل مختلف امر تعلیم و تربیت، بسترهای جدیدی برای آموزش و تبادل‌های علمی فراهم شده است. با شیوع و پیروسی کوید ۱۹، آموزش مجازی و مباحثه‌های آنلاین، رواج بیشتری پیدا کرده است

تقویت مهارت ارتباط مؤثر، تقویت مهارت خودکنترلی و مدیریت هیجان‌ها، تقویت مهارت خودآگاهی، حُسن خلق و کاهش اضطراب امتحان.

آداب مباحثه

مباحثه و گفت‌وگوی علمی چندنفره، از منظر آموزه‌های دینی و نیز از نظر اصول آموزشی، دارای آداب و قواعدی است که رعایت آنها می‌تواند علاوه بر اینکه نفس انسان را در مسیر کمال رشد دهد، موجب تثبیت آموزش و ماندگاری مطالب درسی در ذهن انسان گردد.

موارد ذیل، مهم‌ترین آداب و قواعد مباحثه است: اخلاص، مطالعه قبل از بحث، شروع جلسه با حمد و ثنای الهی، احترام به وقت دیگران، رفق و دوستی، داشتن خُلق نیکو، تواضع و حق‌پذیری، خوب گوش دادن به توضیحات و مطالب هم‌مباحثه، بلند نکردن بیش از حد صدا، احترام به کتاب و احترام به گفته‌های اساتید و بزرگان.

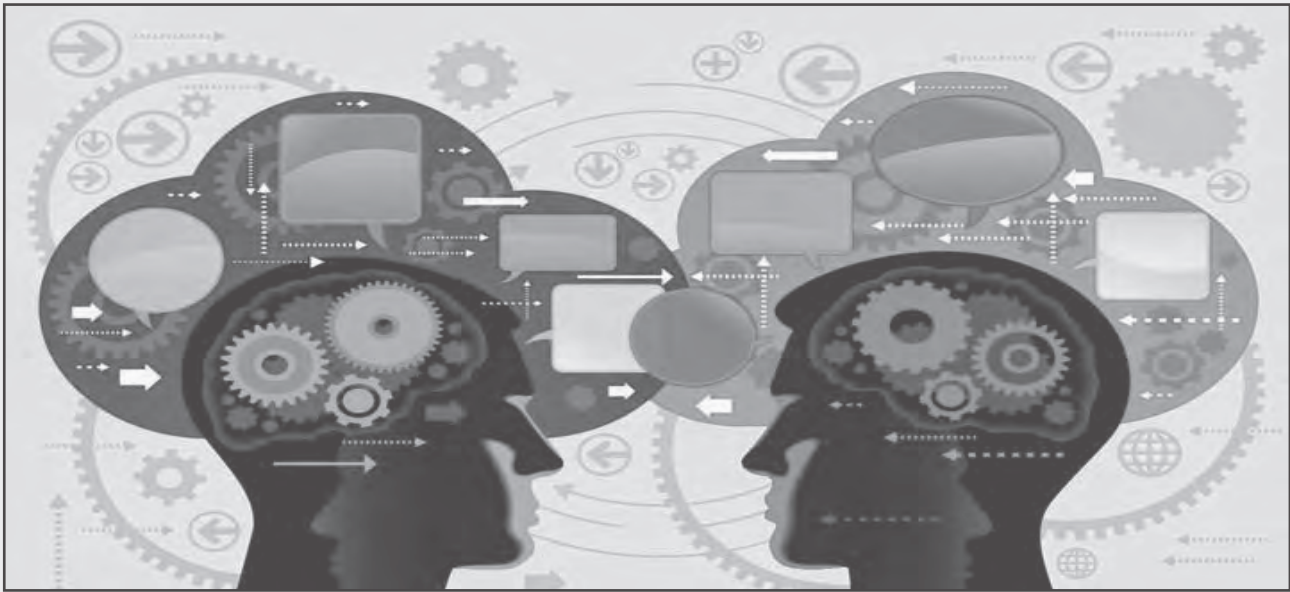
خواجه نصیرالدین طوسی، از بزرگان دانش و خرد ایرانی، در کتاب «آداب المتعلمین» که برای آشنایی طلاب مبتدی با آداب طلبگی نگاشته است، در بیانی کوتاه، آداب مباحثه را چنین بیان کرده است:

«و ناچار باید طالب علم مطالب را طرح کند و مناظره نماید و مطلب علمی را با دیگری مذاکره کند و در آن، اعمال نظر نماید؛ ولی باید بانصاف باشد و تأنی و تأمل کند و از شهوت و غضب و زیر بار حق نرفتن و ربا و حقد و حسد و قطع علاقه و غیبت و تکبر و پیروی عیوب و بدخواهی و تذکبه نفس و نفاق دوری کند که همه اینها، از آفات مناظره است. پس، ناچار باید از این‌طور اخلاق دوری جوید؛ چون که مناظره و مذاکره، به منزله مشورت است و مشورت، برای به دست آوردن حق است و این معنا حاصل نمی‌شود، مگر به تأمل و انصاف؛ نه به غضب و شهوت. و فایده مناظره، بیشتر است از فایده مجرد تکرار؛ چون که در مناظره، تکرار است با زیادی. بعضی فرموده‌اند مذاکره یک ساعت، بهتر است از تکرار یک ماه؛ ولی در صورتی که با شخص بانصاف و سلیم‌الطبع باشد و باید دوری نماید از کسی که طبع مستقیم ندارد و با او مذاکره و مناظره نکند؛ چون که طبیعت، سرایت‌کننده و اخلاق تعدی، نماینده و مجاورت، مؤثر است.» (۴)

چگونگی اجرای مباحثه

فرآیند مباحثه، مسائل ریز و درشت متعددی را در بر دارد که در این مجال، قصد پرداختن تفصیلی به آنها نداریم و البته از حوزه موضوع این نوشته هم خارج است. در اینجا به‌اختصار به مهم‌ترین مطالب آن اشاره می‌شود.

از جمله این مسائل، تعداد نفرات در مباحثه است. قطعاً مباحثه با دو نفر و بیشتر شکل می‌گیرد؛ اما چنانچه اعضای یک گروه مباحثه سه‌نفر باشند، بهترین شکل آن است؛ زیرا اعضای گروه، آن‌قدر زیاد نیستند که امکان تضارب آرا را کم یا غیرممکن کند و دیگر اینکه با غیبت یک نفر، بحث علمی تعطیل نمی‌شود. این در حالی است که گروه دوفنره در مباحثه، دقیقاً هر دو اشکال فوق را به همراه دارد. از چهار نفر به بالا هم علاوه بر آنکه امکان تضارب آرا در آن کم است، انگیزه را برای غیبت افراد، بیشتر می‌کند؛ چون هر فرد ممکن است که نقش و جایگاه خود را در گروه کمتر ببیند و بگوید با غیبت من، مشکلی پیش نمی‌آید و با این تصور، غیبت خویش را بدون اشکال ببیند.

نکته دیگر، ویژگی‌های هم‌مباحثه است که داشتن دیدگاه صحیح اعتقادی، فکری و سیاسی، رعایت ادب، رعایت تقوا، تخلیق به اخلاق اسلامی، از جمله مهم‌ترین آنهاست؛ همچنان که هم‌مباحثه نباید اهل افراط یا تفریط در درس یا اخلاق باشد؛ اما لازم است که منظم و وقت‌شناس باشد، از تعصب‌های جاهلانه بپرهیزد و علاوه بر آنکه خود انتقادپذیر است، از تعصب و نقدهای بی‌مورد در مورد بزرگان یا کتاب‌ها و مطالب مسلم و معتبر، به دور باشد.

خواجہ نصیرالدین، شرایطی را برای انتخاب هم‌مباحثه بیان می‌کند: «و اما اختیار هم‌مباحثه، البته باید با شخص جدی و باتقوی و صاحب طبع مستقیم مباحثه نماید و از شخص کسل و خسته و معطل‌کن و پُرگو و مفسد و فتنه‌انگیز دوری نماید؛ چون رفاقت با شخص معصیت‌کار، در اخبار بسیار مذمت شده.» (۵)

از نکات دیگر، مدل انتخاب‌گوینده بحث در هر نوبت از مباحثه است که شکل‌های مختلفی برای آن بیان شده است؛ اما نکته مهم، این است که انتخاب‌گوینده، با قرعه‌کشی در اول جلسه مباحثه صورت پذیرد؛ به‌گونه‌ای که همه اعضای گروه، مجبور به مطالعه درس همان روز باشند. این امر، می‌تواند موجب تقویت روحیه جدیت و نشاط در یادگیری و ارائه مطالب شود.

زمان اجرای مباحثه نیز بهتر است که ابتدا مطالب در یک چارچوب کلی به صورت مختصر بیان شود و بعد، به صورت مفصل‌تر و دسته‌بندی بیان شود و در صورت نیاز با متن کتاب آموزشی هم تطبیق داده شود. البته در این میان، سایر اعضای گروه نیز باید علاوه بر استماع دقیق مطالب، به نقد و بررسی آن بپردازند.

شیوه مباحثه حوزوی

همان‌گونه که گفته شد، مباحثه، یکی از سنت‌های بی‌بدیل و دیرپا در حوزه‌های علمیه است که هنوز هم در میان طلاب و مدارس علمیه، از پایه اول تا سطوح عالی و درس خارج، رواج دارد. در مواردی که درس و ماده آموزشی، یک متن درسی مشخص دارد، مسئله تا حدی روشن است و با توجه به نکات

پیش گفته می توان چگونگی آن را ترسیم کرد؛ اما در سطوح عالی و به ویژه درس های خارج در حوزه با توجه به اینکه معمولاً متن مشخصی برای تدریس وجود ندارد، کار قدری متفاوت است.

با استناد به آمار، مشخص شده که «در سطوح عالی دروس حوزوی، حدود ۶۰ درصد از طلاب درس خارج، مباحثه می کنند.» برای مباحثه در این سطح، پنج روش پیشنهاد شده است:

روش اول: روخوانی

در این روش، طلاب بنا بر آنچه در کلاس درس نوشته اند، مباحثه می نمایند و هریک از آنها، از روی نوشته خود برای دیگری می خواند. در یک آمارگیری، مشخص شده که ۴۵ درصد طلاب، این گونه عمل می کنند.

روش دوم: تقریر مباحث استاد

در این روش، بنای اعضا بر تقریر دوباره درس استاد است. آنها هر بخشی را برای هم مباحثه خود توضیح می دهند و در مورد مطالب هر قسمت از درس که برایشان روشن نبود، به تبادل نظر می پردازند تا مطالب را به خوبی دریافت کنند؛ ولی از روی نوشته نمی خوانند.

این دو شیوه، تنها از جهت فهم کلام استاد، مفید است و بیشتر محفوظات شاگردان را گسترش می دهد و تا حدی برای دوره سطح حوزوی که هدف آن، فهمیدن متن درسی است، خوب و مفید است؛ اما برای درس خارج، اصلاً مناسب نیست؛ چون هدف مباحثه در درس خارج، رشد علمی فراگیران و رسیدن به قوه استنباط است.

روش سوم: نقد و بررسی

در این روش، بعضی از طلاب، در مباحثه به نقل کلمات استاد و تقریر آن می پردازند و سپس، آن را مورد نقد و بررسی قرار می دهند. در این روش، طلاب بعد از درس با مراجعه به منابع و مآخذ و تفکر و تأمل، بیانات استاد را مورد بررسی قرار می دهند و در پایان، نظریه استاد را قبول یا رد می نمایند. در این نوع مباحثه، در مورد پذیرش یا رد استدلال ها، مباحثه جدی شکل می گیرد. بنابراین، می توان گفت که در این شیوه، قدرت استنباط فزونی می یابد و فکر پرورش داده می شود و هدف مباحثه که رفع اشتباه دو طرف و تقویت فکر و استدلال آنهاست، تأمین می شود. این شیوه، برای افراد مبتدی دشوار است؛ اما پس از مدتی شرکت در درس خارج، میسر خواهد بود.

روش چهارم: مباحثه و تحقیق جمعی

این روش، برای کسانی که در درس خارج سابقه بیشتری دارند یا از درس بی نیاز شده اند، مفید است. در این شیوه، ابتدا موضوع بحث مشخص می گردد و سپس، به منابع و مآخذ مراجعه می شود و در مرحله بعد، طلبه با تفکر و تأمل، نظریه خود را انتخاب می کند و در مرحله سوم، مطالب آماده شده به دوستان هم مباحثه ارائه می شود. در مجموع، این شیوه مفید و ارزنده است.

روش پنجم: پیش مباحثه

در این شیوه، طلبه قبل از جلسه درس، مباحث درس آینده را مطالعه می کند و با مراجعه به منابع و مآخذ، ادله و آرا را منقح می کند. در مرحله بعد، با تأمل و تفکر دست به انتخاب نظریه ابتدایی می زند و در مرحله سوم، در پیش مباحثه «قبل از درس استاد» شرکت می کند و مثل یک استاد درس آینده را تقریر و بر آن استدلال می کند و پس از پاسخ دادن به اشکال ها، مطالب را جمع بندی می نماید. سپس، در درس استاد حاضر می شود و به نقاط ضعف و قوت خود پی می برد.

به نظر می رسد، بهترین شیوه مباحثه درس خارج همین شیوه است؛ زیرا این روش، قدرت استدلال و

حل مسئله را در طلبه تقویت می‌کند و قدرت تفکر و اندیشه او را بالا می‌برد و عمل یادگیری در یک سیر منطقی اتفاق می‌افتد و در نتیجه، گوینده و شنونده، هر دو به نقاط ضعف و اشتباهات خود پی می‌برند. (۶)

ایجاد مهارت مباحثه

از آنجاکه مباحثه، یک مهارت است و مهارت، بدون تمرین و تکرار حاصل نمی‌شود و نیز بدان جهت که مباحثه باید به عنوان یکی از برنامه‌های ثابت در زندگی فراگیران حوزوی، جایگاه خود را پیدا کند، این سؤال مهم مطرح است که به فرض اینکه شیوه مباحثه به درستی فراگرفته شود، چه مدت زمان لازم است تا فرد را حایز مهارت مباحثه بدانیم؟

برای اینکه مهارت به صورت کامل همراه فرد باشد، باید یادگیری را تبدیل به عادت و عادت را تبدیل به ملکه نماید و سپس، تلاش نماید تا به عنوان صفات شخصیتی، آن را تثبیت کند.

روان‌شناسان معتقدند که پس از یادگیری روش مباحثه، حداقل دو هفته وقت لازم است که یادگیری‌ها به صورت عادت درآیند. در منابع دینی برای برخی ملکه شدن فضایل اخلاقی، به گذشت زمان چهل روز و التزام به آن در این مدت تأکید شده است و نیز سفارش شده که هر کار خیری را که انجام می‌دهید، تا یک سال ادامه دهید تا به عنوان صفت شخصیتی در شما تثبیت شود.

بنابراین، پس از اینکه فرد مطمئن شد که روش صحیح مباحثه را آموخت، یک سال تلاش و تکرار و تمرین می‌خواهد تا فرد این مهارت را به صورت کامل فراگرفته باشد. توجه به این بازه زمانی، آمادگی فرد را برای تلاش بیشتر، بالا می‌برد.

مباحثه مجازی و غیر حضوری

با وجود اهمیت و اولویت مباحثه به صورت حضوری و با علم به اینکه مباحثه حضوری و رودررو، آثار و برکات بسیاری دارد، ممکن است گاهی لازم باشد بر اساس اقتضای شرایط، مباحثه به صورت غیرحضوری انجام شود. این شرایط، به خصوص برای کسانی که فقط برای کلاس درس خود در مکان مشخصی مانند مدرسه گرد هم می‌آیند و پس از آن، دیگر اجتماع مشخصی ندارند، بیشتر اتفاق می‌افتد.

مباحثه غیرحضوری می‌تواند در شرایط خاص، مانند موارد زیر انجام شود:

- در شرایطی که فراگیرانی مانند طلاب و فضلا، در مأموریت تبلیغی هستند و به صورت برخط در درس‌ها شرکت می‌کنند؛
- در ایام تعطیل، به خصوص در تعطیلات طولانی‌تر مانند تابستان؛
- در مواردی که اعضای گروه، به دلایلی در شهرها یا اماکن دور از یکدیگر زندگی می‌کنند؛
- در مشغله‌های کاری که مانع از حضور افراد در کنار یکدیگر می‌شود؛
- در موارد خاص، مانند شیوع بیماری یا حوادث طبیعی و ...

همان‌طور که گفته شد، انجام مباحثه، یکی از مراحل تکمیل‌کننده حلقه آموزش و درک مفاهیم درسی است که نباید به هر علتی از دست برود و تعطیل نشدن آن، می‌تواند فواید و منافع متعددی را به همراه داشته باشد.

در سال‌های اخیر، با شیوع ویروس کرونا و مجازی شدن فعالیت‌های آموزشی، ضرورت مباحثه غیرحضوری دوچندان شده است.

گرچه در ابتدای پیدایش و شیوع ویروس کرونا، قدری فعالیت‌های آموزشی کم‌رنگ شد، اما دیری نپایید که همه آنها مطابق با شرایط جدید، به صورت غیرحضوری از سر گرفته شد. در این راستا، زیرساخت‌ها و بسترهای آموزش‌های مجازی به سرعت فراهم گردید. اساتید و فراگیران، با روند این نوع جدید آموزش آشنا شدند و خود را با آن وفق دادند. جلسات برخط، روزبه‌روز بیشتر شد. همایش‌ها، کنفرانس‌ها، رونمایی‌ها، نشست‌های علمی و فعالیت‌های مشابه، در همین بستر به اجرا درآمد.

گرچه در ابتدای پیدایش و شیوع این ویروس، قدری فعالیت‌های آموزشی کم‌رنگ شد، اما دیری نپایید که همه آنها مطابق با شرایط جدید، به صورت غیرحضوری از سر گرفته شد. در این راستا، زیرساخت‌ها و بسترهای آموزش‌های مجازی به سرعت فراهم گردید. اساتید و فراگیران، با روند این نوع جدید آموزش آشنا شدند و خود را با آن وفق دادند. جلسات برخط، روزبه‌روز بیشتر شد. همایش‌ها، کنفرانس‌ها، رونمایی‌ها، نشست‌های علمی و فعالیت‌های مشابه، در همین بستر به اجرا درآمد.

در این میان، مباحثه مجازی هم کم‌کم شکل گرفت. گروه‌های مباحثه، هریک به تناسب سلیقه و امکانات خود، شیوه‌ها و راهکارهایی را برای گفت‌وگوی علمی و مباحثه‌های درسی خویش برگزیدند. در ادامه، بسترهای فناورانه برای انجام مباحثه غیرحضوری را بر اساس امکانات و شرایط موجود، به‌اجمال معرفی می‌کنیم. هرکس به تناسب دسترسی و سلیقه خود، می‌تواند یکی از ابزارها و امکانات مورد اشاره را انتخاب و استفاده نماید. در این معرفی، سعی شده است که تنها به مواردی اشاره گردد که بیشتر برای گفت‌وگوهای گروهی و یا ویدئو کنفرانس‌ها طراحی شده باشد. پس در این نوشتار، به سامانه‌ها و ابزارهایی که برای آموزش مجازی و برگزاری کلاس‌های از راه دور طراحی شده‌اند، پرداخته نمی‌شود.

۱. قرار: gharar.ir

قرار، یک پلتفرم تعامل و برقراری ارتباط مبتنی بر ویدئو کنفرانس است که اولین نسخه آن، در اردیبهشت ۱۳۹۹ توسط جمعی از دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ایرانی در قالب وبگاه و در تیر ۱۳۹۹ در قالب اپلیکیشن اندروید، در بنبوحه شیوع بیماری کرونا و نیاز مبرم کاربران به وجود یک پلتفرم مطمئن، مناسب و بومی، طراحی و منتشر شد.

از جمله اهداف اصلی سازندگان قرار، آسان‌سازی برقراری ارتباطات ویدئو کنفرانسی برای کاربران و تهیه یک پلتفرم داخلی با رعایت استانداردهای بین‌المللی بوده است.

در بستر قرار، کاربر می‌تواند تماس صوتی و تصویری برخط برقرار کند. در این سامانه، که یک سرویس ویدئو کنفرانس ایرانی است، خدمتی به نام «اتاق خصوصی» طراحی شده که شخص با وارد کردن شماره تلفن‌های دلخواه خود، فقط به اشخاصی اجازه حضور در اتاق گفت‌وگو می‌دهد که شماره تلفن آنها به عنوان کاربر مجاز در اختیار قرار گذاشته شده است. این ویژگی‌ها، باعث شده است که قرار بتواند

بستر خوبی برای انجام مباحثه‌های مجازی باشد. چون کاربر می‌تواند به‌سادگی اتاق بسازد و اعضای گروه مباحثه خود را در آن اتاق اختصاصی به مباحثه فراخواند.

برای استفاده از خدمات قرار، لازم است ابتدا کاربر یک حساب کاربری ایجاد کند. حساب کاربری، از طریق شماره موبایل و رمز عبور یکبار مصرف در قرار ایجاد خواهد شد. در حال حاضر، نرم‌افزار قرار، رایگان است و کاربر برای استفاده از آن، متحمل هیچ هزینه‌ای، جز هزینه اتصال به اینترنت نمی‌شود.

۲. اسکای روم: skyroom.ir

اسکای روم، یک سرویس برگزاری سمینار در وب (وبینار) و کلاس برخط و جلسات مجازی است. شرکت تولیدکننده محصول اسکای روم، از سال ۱۳۹۶ آغاز به کار کرده است و سرویس اسکای روم، از زمان راه‌اندازی تاکنون، میزبان میلیون‌ها رویداد زنده بوده است. تعداد کل رویدادهای زنده برگزار شده با بهره‌گیری از این سرویس تا آذرماه سال ۱۴۰۰، برابر با ۱۵ میلیون مورد بوده است که بیش از ۲۷ میلیون شرکت‌کننده از این سرویس استفاده کرده‌اند. (۷) امروزه، این سرویس برای برگزاری وبینار و وب کنفرانس و آموزش مجازی، جایگاه مناسبی کسب کرده و برای بسیاری شناخته شده است.

استفاده از اسکای روم نیز با همه‌گیری ویروس کووید ۱۹ افزایش یافت. این پلتفرم، در دوران شیوع کرونا، میزبان وبینارها و جلسه‌های مجازی بسیاری در حوزه‌های گوناگون بوده است. علاوه بر اشخاص حقیقی، افراد حقوقی و سازمان‌های بسیاری نیز از پلتفرم اسکای روم برای برگزاری جلسات مجازی و وبینارهای خود استفاده نموده‌اند.

اسکای روم، از امکاناتی بهره می‌برد که موجب شده تا این سرویس، گزینه مناسبی برای برگزاری وبینارها، کلاس‌های آنلاین و جلسات مجازی باشد. این ویژگی‌ها، همان است که شرایط اجرای یک گفت‌وگوی چندنفره یا همان مباحثه مجازی را نیز فراهم می‌آورد.

برای کار با اسکای روم، نیاز به دانلود نرم‌افزار نیست و کاربر می‌تواند از طریق وبگاه اسکای روم، از قابلیت‌های آن استفاده نماید. این پایگاه، امکاناتی را فراهم آورده است که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ارتباطات شنیداری و دیداری دوطرفه؛
- امکان اشتراک‌گذاری دسکتاپ، برای شرکت‌کنندگان در وبینار، کلاس آنلاین و جلسه مجازی؛
- امکان پخش فایل‌های صوتی و تصویری از پیش آماده‌شده، ضمن جلسه مجازی؛
- امکان نمایش فایل‌های پاورپوینت، پی‌دی‌اف و تصاویر به صورت اسلاید؛
- امکان استفاده از وایت برد.

۳. سی روم: croom.ir

سی روم، یک پلتفرم ایرانی است که مدتی پس از شیوع ویروس کرونا، اولین نسخه آن راه‌اندازی شد. در این سامانه نیز امکاناتی فراهم آمده است که می‌تواند شرایط را برای برگزاری یک مباحثه مجازی فراهم کند؛ امکاناتی مانند: گفت‌وگوی هم‌زمان بین شرکت‌کنندگان، به اشتراک‌گذاری فایل، تنظیمات کنترل دسترسی، گفت‌وگوی عمومی و خصوصی، مشاهده ویدیو و امکان ضبط جلسات در سمت سرور. در سی روم، امکان گفت‌وگوی نوشتاری هم وجود دارد. همچنین، بخش یادداشت اشتراکی در سی روم، امکان یادداشت‌برداری گروهی را برای کاربران فراهم می‌کند.

استفاده از این سامانه، در فضای وب هم امکان‌پذیر است. در این سامانه، قابلیت برگزاری جلسات، فقط با تعداد نفرات پایین رایگان است و استفاده از این امکان، بعد از ثبت نام و تکمیل مشخصات، فراهم

می‌گردد و به صورت خودکار فعال می‌شود.

۴. فراروم: fararoom.ir

سامانه دانش‌بنیان فراروم، محیطی کاملاً فارسی و بومی جهت ارائه کلیه خدمات مدیریت برگزاری جلسات مجازی است. سامانه جلسات مجازی فراروم، به عنوان بستری برای مدیریت جلسات اینترنتی با سامانه‌های مختلف می‌باشد. کاربرد این سامانه، بیشتر به منظور برگزاری جلسات آنلاین مشاوره‌های تحصیلی است. فراروم، به‌تازگی سامانه خود را گسترش داده و برای مدیریت و برگزاری جلسات آنلاین در بخش خصوصی و دولتی، و همچنین برای مؤسسات آموزشی، دانشگاه‌ها و مدارس نیز آماده ارائه خدمات می‌باشد.

تمام امکانات مناسب برای برگزاری جلسات مجازی و گفت‌وگوهای غیرحضوری، در فراروم وجود دارد؛ امکاناتی مانند: تعریف اتاق مجازی با نشانی مشخص، تردد میهمان برای اتاق جلسات اختصاصی، امکان ضبط جلسات، دانلود مستقیم ویدیوی جلسات و تخته مجازی.

۵. داناپلاس: danaplus.net

داناپلاس، پلتفرمی جهت برگزاری کلاس‌های آنلاین، جلسات کاری و وبینار می‌باشد. این پلتفرم، ایرانی است و استفاده از آن، مشروط به پرداخت هزینه است. این سامانه، دارای امکانات متعددی است؛ قابلیت‌هایی از قبیل: امکان برگزاری کلاس و گروه برای گفت‌وگوی چندنفره، امکان تعامل با سایر فراگیران از طریق گفت‌وگوی عمومی و خصوصی، امکان به اشتراک‌گذاری وبکم و میکروفون، امکان استفاده از تخته مجازی، امکان به‌کارگیری ابزارهای نوشتاری، امکان برگزاری نظرسنجی و امتحان و به اشتراک‌گذاری انواع فایل و امکانات متعدد دیگر.

۶. گوگل میت: meet.google.com

گوگل میت، یک پلتفرم برای برقراری ویدیوکنفرانس است که برای استفاده حرفه‌ای طراحی شده است و افراد را از راه دور به یکدیگر پیوند می‌دهد. برای شرکت در جلسات گروهی گوگل میت، هر کاربر باید در گوگل حساب کاربری داشته باشد. در یک ارتباط عادی، در گوگل میت، حداکثر ۲۵ نفر می‌توانند به طور یک جا در یک گفت‌وگوی تصویری با یکدیگر صحبت کرده و اطلاعات را به اشتراک بگذارند. اگر کاربر در ردیف‌های عضویت بالاتر گوگل میت مشترک شود، می‌تواند در جلسات گروهی ۵۰ و ۱۰۰ نفره هم شرکت داشته باشد.

سرویس Meet تقریباً در تمام مرورگرها قابل استفاده است؛ اما از آنجا که یکی از محصولات انحصاری گوگل به شمار می‌آید، می‌توان گفت که مرورگر اینترنت گوگل کروم، بهترین مرورگر برای اجرای آن است. گوگل، به‌تازگی نسخه رایگان این برنامه را در دسترس عموم قرار داده است؛ یعنی همه افراد با داشتن حساب کاربری در گوگل می‌توانند از سرویس Meet استفاده کنند. در ابتدا محدودیت زمانی خاصی برای تماس‌ها وجود ندارد؛ اما ظاهراً پس از گذشت مدتی از خدمات آن، محدودیت ۶۰ دقیقه‌ای برای مدت زمان جلسات گروهی اعمال می‌شود.

در بستر گوگل میت، کاربر پس از شروع تماس ویدیویی، می‌تواند لینک یا کد مربوط به این تماس را با سایر افراد به اشتراک بگذارد و یا اشخاص را از طریق ایمیل به این تماس دعوت کند. در گوگل میت، امکانات متعددی وجود دارد. امکان به اشتراک‌گذاری صفحه نمایش، ارسال پیام‌های متنی، نمایش زیرنویس زنده، برقرار تماس صوتی، ضبط مکالمات و نیز ارسال اعلان شروع کنفرانس، از جمله این قابلیت‌هاست.

مباحثه مجازی، گرچه فواید و منافی به همراه دارد، اما باید توجه داشت که ممکن است در اثر کم توجهی، آسیب‌هایی را هم به دنبال داشته باشد؛ آسیب‌هایی مانند: ابتلا به وب‌گردی‌های بیهوده، عدم رعایت آداب مباحثه، سستی در پیش‌مطالعه و شیوه بیان مطالب، بی‌نظمی و کم‌کاری علمی و... . ضروری است اعضای گروه مباحثه، به این آسیب‌ها توجه ویژه داشته باشند

۷. اسکایپ: skype.com

نرم‌افزار پیام‌رسان اسکایپ (Skype)، محصولی از شرکت مایکروسافت است که در سال ۲۰۰۳ عرضه شده است. این برنامه، به کاربران این امکان را می‌دهد که علاوه بر ارسال و دریافت پیام‌های متنی، جلسات گروهی صوتی و تصویری را با کیفیت بالا برقرار کنند. پیام‌رسان متنی اسکایپ، کاملاً رایگان است. برای تماس‌های صوتی و تصویری نیز تماس رایگان برای حساب‌های اسکایپی در نظر گرفته شده است. تماس‌های غیررایگان نیز برای تماس‌های خارج از شبکه اسکایپ است. برای استفاده از اسکایپ، باید آن را دانلود نمود و اقدام به بازکردن حساب مایکروسافت کرد. پس از این، کار ثبت نام و احراز هویت صورت گرفته، بعد از آن، قابل استفاده است.

از آنجاکه در اسکایپ امکان برگزاری ویدئوکنفرانس به صورت چندنفره (تا ۲۵ نفر) فراهم شده است و نیز قابلیت گفت‌وگوی نوشتاری با بیش از صد نفر در یک گروه را دارد، می‌توان آن را یک ابزار مناسب برای مباحثه‌های مجازی و غیرحضوری به شمار آورد.

۸. پیام‌رسان واتساپ: web.whatsapp.com

تماس ویدئویی، یکی از قابلیت‌های پیام‌رسان واتساپ است که از طریق آن، می‌توان علاوه بر شنیدن صدای مخاطب، تصویر او را نیز به صورت زنده مشاهده کرد. علاوه بر این، در واتساپ، تماس تصویری به صورت گروهی نیز ممکن است.

ویدئو کنفرانس با واتساپ، تا ظرفیت ۸ نفر قابل انجام است و با توجه به اینکه این نرم‌افزار، تنها بر دستگاه‌های همراه نصب می‌شود، این قابلیت را به افراد می‌دهد که از هرجایی و بدون نیاز به تجهیزات خاص و تنها با استفاده از تلفن همراه خود، به تشکیل و حضور در جلسات ویدئو کنفرانس و یا گفت‌وگوهای مجازی بپردازند.

یکی از مزیت‌های نرم‌افزار واتساپ، قابل نصب بودن آن برای هر دو سیستم عامل اندروید و آی‌اواس و رایگان بودن آن در هر دو سیستم عامل است. به‌تازگی در نسخه وب این پیام‌رسان، به کاربران اجازه می‌دهد تا سقف ۵۰ نفر شرکت‌کننده، ویدئو کنفرانس آنلاین برگزار کنند.

سخن پایانی

آنچه گذشت، اشاره‌ای بود به نمونه‌هایی از بسترهای مجازی برای مباحثه و گفت‌وگوهای علمی

چند نفره. در این بررسی، سعی شد به مواردی اشاره گردد که بیشتر مناسب مباحثه و ویدئوکنفرانس باشند؛ نه اینکه برای برگزاری کلاس برخط طراحی شده باشد. همچنین، به این نکته نیز توجه شد که چنانچه پلتفرم ایرانی باشد، حتماً در اولویت معرفی قرار گیرد. دسترسی رایگان، امکان استفاده از آن از طریق وبگاه و سازگاری با زبان فارسی نیز از جمله شاخص‌های مد نظر در انتخاب و پیشنهاد آنها بوده است. از حیث امکانات هم سعی گردید که موارد معرفی شده، قابلیت‌هایی چون: تبادل پیام نوشتاری، صوتی و تصویری و چند نفره و نیز ضبط و بایگانی گفت‌وگوها را داشته باشد و از محیط کاربری ساده و راحتی بهره ببرد.

مباحثه مجازی، گرچه فواید و منافی به همراه دارد، اما باید توجه داشت که ممکن است در اثر کم‌توجهی، آسیب‌هایی را هم به دنبال داشته باشد؛ آسیب‌هایی مانند: ابتلا به وب‌گردی‌های بی‌پهلو، عدم رعایت آداب مباحثه، سستی در پیش مطالعه و شیوه بیان مطالب، بی‌نظمی و کم‌کاری علمی و... ضروری است اعضای گروه مباحثه، به این آسیب‌ها توجه ویژه داشته باشند. ■

پی‌نوشت‌ها:

۱. همچنین، بسیاری از اندیشمندی که معتقد به لزوم آموزش فلسفه از دوران کودکی هستند، موضوع مباحثه را مورد بررسی قرار داده‌اند؛ از جمله: لیپمن (Lipman)، اسپلیتر و شارپ (Splitter & Sharp)، کم (Cam)، ویلکس (Wilks) و تیم اسپرود (Tim Sproud). برای اطلاع بیشتر در موضوع ترویج مباحثه در غرب، رجوع کنید به مقاله: «تحلیل مباحثه» نوشته تیم اسپرود، ترجمه سمیرا یزشک‌پور، نشریه فرهنگ، ش ۶۹، بهار ۱۳۸۸.
۲. علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۲۸، ص ۲۰۰.
۳. علی‌خامنه‌ای، حوزه و روحانیت در آینه رهنمودهای رهبری، ج ۲، ص ۲۴ و ۲۵.
۴. نصیرالدین طوسی، آداب المتعلمین، ترجمه موسوی دهرسخی، ص ۵۲.
۵. همان، ص ۲۸.
۶. محمدعلی رضایی اصفهانی، «نگاهی به شیوه‌های مباحثه و تقریرنویسی»، ص ۲۹.
۷. این آمار، بر اساس اطلاعات منتشرشده توسط پایگاه اسکای روم اعلان گردید است. (دسترسی: ۱۴۰۰/۱۰/۰۵)

منابع:

۱. تیم اسپرود. «تحلیل مباحثه». ترجمه سمیرا یزشک‌پور، نشریه فرهنگ، ش ۶۹، بهار ۱۳۸۸.
۲. خامنه‌ای، علی. حوزه و روحانیت در آینه رهنمودهای مقام معظم رهبری. تنظیم: دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، اول، ۱۳۷۵.
۳. دهخدا، علی‌اکبر. لغت‌نامه دهخدا. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، دوم، ۱۳۷۷.
۴. رضایی اصفهانی، محمدعلی. «نگاهی به شیوه‌های مباحثه و تقریرنویسی». نشریه رهنامه پژوهش، ش ۸، تابستان ۱۳۹۰.
۵. طوسی، نصیرالدین. آداب المتعلمین. ترجمه محمود موسوی دهرسخی اصفهانی، عراق: مطبعة النعمان، اول، ۱۳۷۷ ق.
۶. مقدمی، محمود. چگونه مباحثه کنیم؟. قم: جامعه القرآن الکریم، اول، ۱۳۹۰.